

ALBANCI I VISOKI DEČANI 1967–1974*

Dr Uroš Miketić**

APSTRAKT: *U radu je rekonstruisan odnos lokalnih Albanaca prema Visokim Dečanima. Kako je on uglavnom bio neprijateljski, a imajući u vidu da je vremenski okvir rada ograničen prvom fazom postbrionskog perioda zaključno sa ustavnom rekompozicijom zemlje 1974, mišljenja smo da su krupne političke promene u socijalističkoj Jugoslaviji bitno uticale na pogoršanje prilika u kojima se našao manastir, ali i srpska crkva i narod na prostoru SAP Kosova. Autor se poziva na građu manastirskog arhiva, relevantna istoriografska istraživanja i pisanje štampe.*

KLJUČNE REČI: postbrionski period, kosovsko pitanje, Kosovo, Visoki Dečani, SPC, Raško-prizrenska eparhija, iguman Makarije, episkop Pavle, patrijarh German, manastirske vojvode

SPC u socijalističkoj Jugoslaviji i SAP Kosovu

Verske zajednice u jugoslovenskoj socijalističkoj državi postepeno su i uspešno uklonjene iz društveno-političkog života i nalazile su se na društvenoj margini. Od strane režima targetirane su kao zaostali relikv prošlosti koji sputava razvoj „modernog socijalističkog čoveka“ i nije kompatibilan sa politikom „bratstva i jedinstva“. Za razliku od Rimokatoličke crkve, koja je imala mogućnost da alarmira svetsku javnost posredstvom Vatikana, SPC nije imala na raspolaganju takve zaštitničke mehanizme, što je bitno uticalo na njene umanjene šanse da se zaštiti od ekonomskog i fizičkog terora kojem je bila izložena.¹ SPC je bila izložena agresivnoj politici vlasti,

* Ovo istraživanje podržalo je Ministarstvo nauke, tehnološkog razvoja i inovacija Republike Srbije (Ugovor br. 451-03-136/2025-03/200184). Autor izražava zahvalnost bratiji manastira Visoki Dečani na nesebičnoj pomoći.

** Alumnista, Univerzitet u Prištini sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici, Filozofski fakultet, Kosovska Mitrovica, Republika Srbija
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-4273-1995>; E-mail: uros.miketic@pr.ac.rs

¹ Радмила Радић, *Држава и верске заједнице: 1945–1970. Део 2* (Београд: Институт за новију историју Србије, 2002), 639–650. О организационој и политичкој снази Римokatoličke crkve vid. Ista, *Verom protiv vere. Држава и верске заједнице у Србији 1945–1953* (Београд: Институт за новију историју Србије, 1995); Драгољуб Живојиновић, *Ватикан, Католичка црква и југословен-*

koja je često poprimala i fizičke karakteristike u vidu maltretiranja i likvidacije sveštenika i monaha koji su targetirani kao eksponenti velikosrpskog hegemonizma.² Možda je najilustrativnije položaj SPC u socijalizmu opisao protojerej-stavrofor Savo B. Jović naslovom svoje knjige *Utamničena crkva: stradanje sveštenstva Srpske pravoslavne crkve od 1945. do 1985. godine*. *Utamničena crkva* najviše se pak vezuje za prve godine nakon Drugog svetskog rata, ali je SPC bila izložena kontinuiranim pritiscima režima i decenijama nakon rata u blažem obliku.³

Položaj vernika u Jugoslaviji bio je formalno određen Ustavom i zakonima, koji su garantovali poštovanje prava na slobodno ispoljavanje veroispovesti. Ipak, u praksi to je bilo znatno drugačije i na štetu verskih zajednica iz više razloga. Kada je reč o SPC, država je uništila njenu ekonomsku bazu, progonila kritički nastrojene pojedince, sputavala verska prava i slobode građana, vršila anticrkvenu propagandu i širila antagonizam prema njenim aktivnostima. Vlast je preko bezbednosnog i obaveštajnog aparata nadzirala dešavanja u SPC. Odnosi dveju strana oslabili su od 1967. kada je patrijarh German odbio da se saglasi da makedonska crkva dobije samostalnost. SPC se od tada redovnije žalila nadležnima na probleme koje su joj stvarale vlasti, a promenom svog Ustava nastojala je da suzbije uticaj države prilikom izbora novog patrijarha. Položaj SPC na SAP Kosovu (Kosovo) mogao je biti, naročito kada znamo pritiske kojima su Srbi i Crnogorci bili izloženi od strane albanske većine nakon Brionskog plenuma,⁴ jedino teži.

Ipak, i u takvim okolnostima krajnje energično delao je raško-prizrenski episkop Pavle.⁵ Premda su i kosovske vlasti priznavale da se često ne ispunjavaju dogovori sa eparhijom,⁶ sa njenom kritikom nikada se, zapravo, nije prestalo. Pavle je ocenjivan kao „dosta ekstreman“, „konzervativan“ i sklon da „nerealno prikazuje stanje odnosa na Kosovu, tvrdnjama da rade u otežanim uslovima, da se na njih vrši pritisak“. Njegovi izveštaji Svetom arhijerejskom sinodu SPC svedoče o širokom pritisku na srpsku crkvu i narod.⁷ Kosovski komunisti ocenili su krajem 1972. da je uticaj eparhije snažniji nego pre rata. Naglašeno je da u verujuće ljude spadaju mnogi članovi Saveza komunista (SK), da deo sveštenstva deluje neprijateljski, da je gradnja crkava u porastu i onde gde ih nije bilo, da se građani „utrkuju“ sa priložima i organizuju putem samodoprinosa. Znatno teže kvalifikacije doticale su se ocena da deo eparhije nastupa na velikosrpskim osnovama, poziva na odbranu srpstva, priku-

ска власт 1941–1958 (Београд: Службени гласник, 2007); Stella Alexander, *Church and State in Yugoslavia since 1945* (Cambridge: University press, 1979).

² Атанасије Јевтић, *Српска црква у Другом светском рату: из Архива Св. Архијерејског Синода Српске Православне Цркве* (Београд: Задужбина Милоша Црњанског, 1992); Велибор Џомић, *Страдање Српске цркве од комуниста, Књ. 1–3* (Цетиње: Светигора 2003).

³ Саво Б. Јовић, *Утамничена црква: страдање свештенства Српске православне цркве од 1945. до 1985. године* (Београд: Књижевно друштво „Свети Сава“, 2007), 11–15.

⁴ Урош Д. Микетић, *Исељавање Срба и Црногораца са Косова и Метохије 1966–1981. године: узроци, ток и последице* (докторска дисертација, Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Филозофски факултет, Катедра за историју, 2024).

⁵ М. Б., „Обновљена црква из доба Немањића“, *Јединство*, 22. јул 1971, 7.

⁶ М. С., „Добри односи са верским заједницама“, *Јединство*, 14. јул 1969, 6.

⁷ Петар Ристановић, *Косовско питање 1974–1989* (Нови Сад: Прометеј; Београд: Информатика, 2019), 85–92.

plja podatke o iseljavanju Srba i Crnogoraca i rastura materijal „neprijateljskog“ sadržaja.⁸ Kosovskim komunistima očigledno nije bilo poznato pravo stanje stvari. Pavle je ocenjivao duhovno stanje u narodu kao „zakržljalo“, pisao crkvenim vlastima u Beogradu da eparhija nema dovoljno finansija i sveštenika od kojih su neki ogrezli u nemoralu.⁹

Pavle se, inače, bez većih uspeha redovno žalio nadležnim organima vlasti na pokrajinskom, republičkom i saveznom nivou i pisao Sinodu SPC u Beogradu. Sabor SPC nije uvek ovlašćivao Sinod da tim povodom interveniše kod nadležnih republičkih i saveznih organa. Eparhija je veće probleme imala sa lokalnim kosovskim vlastima nego višim, iako je Pavle u najboljoj veri održavao odnose sa svima na koje je bio upućen. Sudski sporovi oko nezakonito oduzete crkvene imovine u eparhiji godinama su odlagani uz izgovor da nema dovoljno sudija, a ponekad su stopirani poslovi eparhije i pored odgovarajućih sudskih rešenja.¹⁰

Sabor SPC, u pokušaju da utiče na prilike a nakon neuspešnih žalbi republičkim i saveznim vlastima, pisao je maja 1969. predsedniku države i SK Titu da je na delu progon eparhije.¹¹ Tito je odgovorio da će iskoristiti svoj autoritet da tome stane na put.¹² Međutim, situacija za SPC se radikalizovala. U obilju svedočanstava izdvojili smo samo najkrupnije incidente o kojima je Pavle pisao crkvenim vlastima. Tokom 1969. na udaru su posebno bili manastir Banjska¹³ i crkva u Uroševcu,¹⁴ a zatim 1970. spomenici na pravoslavnom groblju u Petriču, dok su albanski mladići napali Srpkiju koja je išla na službu u crkvu Sv. Nikole u Mušutištu kod Prizrena.¹⁵ Tokom 1972. skrnavljena su groblja u Šipolju i Grabovcu kod Kosovske Mitrovice,¹⁶ Opteruši kod Orahovca i Orahovcu,¹⁷ ali i manastir Sokolica i crkva u Vinarcu kod Kosovske Mitrovice,¹⁸ crkve u selu Banje kod Rudnika, u Kosovskoj Mitrovici,¹⁹ Dobrčanu kod Gnjilana i u Prizrenu (Sv. Nikole). U manastirskoj šumi u Mušutištu posečeno je tridesetak stabala, a sestre koje su se suprotstavile pretučene su i izložene poniženjima.²⁰ Tokom 1973–1974. na udaru su bili Pečka patrijaršija,²¹ crkve u Prizrenu (Sv. Marka), Vučitrnu, Štimlju, Mogili i Kosov-

⁸ Т. Милић, „Да ли је подцењена опасност од религије“, *Јединство*, 7. децембар 1972, 8; Ђоко Слијепчевић, *Српско-арбанашки односи кроз векове са посебним освртом на новије време* (Минхен: б. и., 1974), 391.

⁹ Владимир Вукашиновић и Градимир Станић, прир., *Извештаји са распетог Косова Светом архијерејском синоду за Свети архијерејски сабор Српске православне цркве: 1957–1990*. (Београд: Издавачка фондација Српске православне цркве Архиепископије београдско-карловачке: Фондација патријарх Павле, 2013), 213–224.

¹⁰ У. Д. Микетић, н. д., 369.

¹¹ Душан Батаковић, *Косово и Метохија. Историја и идеологија* (Београд: Чигоја, 2007), 359–360.

¹² Архив manastira Visoki Dečani (dalje: AMVD), Akta 1969. godine (dalje: 1969), Eparhijski upravni odbor Prizren – Arhijerejskim namesnicima i starešinama manastira u eparhiji, 9. 6. 1969, br. 417, Prizren.

¹³ Живојин Илић, „Угрожен манастир у Бањској“, *Јединство*, 1. септембар 1969, 9.

¹⁴ Г. П., „Обијена православна црква у Урошевцу“, *Јединство*, 27. октобар 1969, 7.

¹⁵ У. Д. Микетић, н. д., 363, 369.

¹⁶ М. Б., „Порушено седам гробова на православном гробљу“, *Јединство*, 21. септембар 1972, 10.

¹⁷ У. Д. Микетић, н. д., 363.

¹⁸ Младен Брајковић, „Певајући уништавали гробове“, *Јединство*, 27. јул 1972, 1, 3.

¹⁹ М. Б., „Лопови се одрекли Бога“, *Јединство*, 5. октобар 1972, 11.

²⁰ У. Д. Микетић, н. д., 363.

²¹ Р. Милачић, „Патријаршија мета хулигана“, *Јединство*, 26. април 1973, 11. Ако бисмо дозволити компарацију између Visokih Dečana i Пеке патријаршије, уочили бисмо исти систем притисака и

skoj Mitrovici. Prema navodima mušutiškog paroha SO Suva Reka nije vraćala knjige rođenih, venčanih i umrlih koje je od njega pozajmila. U Deviču se ponavljaju napadi na imovinu i sestrinstvo. Možda je dobra ilustracija ovih prilika zbunjenost devičke igumanije Paraskeve povodom neprestanih albanskih napada. Prema njenim rečima, više nije znala šta da radi i da li, uopšte, вреди ići u Prištinu da se žali. Mogla je jedino da primeti obrazac da nakon svake njene prijave policija interveniše i pritisci za neko vreme prestanu, ali se kasnije iznova ponavljaju.²² Ništa više uticaja nije imao ni Pavle, već je jedino mogao da zaključi da „deca i odrasli, jedni neodgovorno, drugi svesno upropaštavaju“ crkve i manastire i priznao nemoć.²³

Postbrionske prilike na Kosovu i položaj Srba i Crnogoraca

Postbrionski period karakterišu pravno-politička, samoupravna, kulturno-prosvetna i kadrovska afirmacija Albanaca, praćena pogoršanjem međunacionalnih odnosa, što se manifestovalo kroz pritiske različite vrste na Srbe i Crnogorce od strane Albanaca ili dominantno albanskih vlasti sa namerom da se oni ise i na taj način realizuje ideja etnički čistog Kosova. Privreda je patila od velike nezaposlenosti, nekonkurentnosti i prezaduženosti.²⁴ Uprkos relativnom poboljšanju niza društvenih parametara na Kosovu tokom šezdesetih i sedamdesetih godina,²⁵ ustavne promene, započete najpre neformalnom suspenzijom nadležnosti Srbije nad Kosovom i finalizovane donošenjem Ustava savezne države, pojedinačnih republika i prvi put pokrajina 1974. produbile su već vidljivu ekonomsku i političku krizu u zemlji, posebno u pokrajini, koja je po mnogim obeležjima imala karakter republike.²⁶ Kosovsko rukovodstvo, kojim su od plenuma dominirali Albanci, sada je samostalno upravljalo pokrajinom produbljujući nesmetano saradnju sa Albanijom koja je manje-više neskriveno pokazivala simpatije prema albanskom separatizmu.²⁷ Simbolika ovih promena na Kosovu bilo je i uklanjanje termina „Metohija“ iz zvaničnog naziva pokrajine.²⁸

obrasce ponašanja lokalnih vlasti. One su za cilj imale, pre svega, razvodnjavanje problema bezbednosti eparhije i pripisivale ga uglavnom primitivizmu, a ne i šovinizmu Albanaca. Tvrdile su da Albanci takav odnos imaju i prema Islamskoj zajednici. Pečko sestrinstvo nije imalo mira ovih godina ni pored milicajca prisutnog u sezoni [С. Стојановић, Р. Микетић, „Благо без чувара“, *Православље*, 1. 6. 1973, 12].

²² У. Д. Микетић, *н. д.*, 373.

²³ В. Вукашиновић, Г. Станић, *Извештаји*, 229–236.

²⁴ Урош Д. Микетић, „Титова посета Косову 1975“, *Токови историје*, бр. 2, (2025), 215–225.

²⁵ Јан Пеликан, „Прилози за друштвену историју Косова и Метохије шездесетих и седамдесетих година 20. века“, *Токови историје*, бр. 2, (2010), 95–129.

²⁶ У. Д. Микетић, „Титова посета“, 215–225. Опширније о postbrionskoj klimi i dešavanjima vidi: Миомир Б. Гаталовић, „Југословенска државна политика на Косову и Метохији 1958–1974.“ (докторска дисертација, Универзитет у Београду, Филозофски факултет, Одељење за историју, 2014); Миомир Гаталовић, *Бурна времена: Косово и Метохија у државној политици Југославије 1966–1969* (Београд: Институт за савремену историју, 2018); Игор Вукadinовић, *Аутономија Косова и Метохије у Србији (1945–1969)* (Београд: Балканолошки институт САНУ, 2021).

²⁷ Igor Vukadinović, „Kulturno i ekonomsko povezivanje Albanije i Kosova i Metohije (1967–1971)“, *Istorija 20. veka*, br. 2, (2021), 375–396; Igor Vukadinović, „The Shift in Yugoslav-Alba-

Ovaj period karakteriše masovno iseljavanje Srba i Crnogoraca sa Kosova.²⁹ Srbi i Crnogorci su 1961. činili 27,47% njenog stanovništva, a 1971. bilo ih je 20,89%. Albanci su pak činili 73,67% stanovništva 1971. usled iseljavanja Srba i Crnogoraca i sopstvenog visokog prirodnog priraštaja.³⁰ Sa otpuštanjima Srba i Crnogoraca iz bezbednosnog aparata i njihovim uklanjanjem sa direktorskih mesta i iz upravnih odbora preduzeća, sve pod izgovorom „popravljanja nacionalne strukture zaposlenih“, krenulo se već nakon plenuma što je bilo poznato i vlastima u Tirani.³¹ SK nije tumačio opadanje broja Srba i Crnogoraca kao problem, pravdajući ga posledicom normalnih migracionih tokova. Ugroženost Srba i Crnogoraca je ignorisana, a pokušaji pojedinaca iz partijskih redova da problem predoče široj javnosti po pravilu su se završavali njihovim uklanjanjem sa političke scene.³²

Sistem albanskog pritiska u dečanskoj opštini bio je očigledan, podrazumevajući napade na ličnost i imovinu građana srpske i crnogorske nacionalnosti. Izdvojili smo samo najupečatljivije slučajeve. Leta 1968. ranjen je policajac Stanislav Marković,³³ oktobra 1970. u hotelu „Visoki Dečani“ fizički napadnuta konobarica Vera Bojović,³⁴ a tokom 1971. prećeno je radniku dečanske poljoprivredne zadruge Đorđu Ivanoviću i poručivano da se seli.³⁵ Pesme sa velikoalbanskim prizvukom postale su čest „repertoar“ po kućama i na svadbama, zahvativši, pre svega, mlađe albansko stanovništvo. Šovinizam i nacionalna isključivost ozbiljno su obuzeli školsku populaciju.³⁶ Lokalni Albanci činili su česte štete na imanjima Srba i Crnogoraca sa namerom da ih jeftinije i brže kupe. U pitanju su ometanje prava slobodne prodaje,³⁷ poljske štete i podmetanja požara, trovanje stoke, ali i konstantni psihološki pritisak u porukama upućivanim Srbima i Crnogorcima da žive na zemlji koja je do 1912. bila albanska. Vlast je uglavnom zauzimala albansku stranu i razvodnjavala problem.³⁸ Kako su žalbe ostajale bez konkretnih odgovora, ponekad su lokalne vlasti kao najbolje rešenje savetovale ugroženima da prodaju zemlju nasilnicima i odu.³⁹ Ponekad su pak društvenim sredstvima isplaćivale nealbansku zemlju za račun na-

nian Relations: The Establishment of Ties between Albania and the Autonomous Province of Kosovo and Metohija (1966–1969)“, *Balkanica*, br. 1, (2020), 235–255.

²⁸ Игор Вукадиновић, „Уклањање речи „Метохија“ из назива Аутономне покрајине Косова и Метохије 1968–1969. године“, *Токови историје*, бр. 2, (2024), 239–267.

²⁹ Ружа Петровић и Марина Благојевић, *Сеобе Срба и Црногораца са Косова и из Метохије: резултати анкете спроведене 1985–1986. године* (Београд: САНУ, 1989); Mimir Gatalović. „Prilozi za proučavanje iseljavanja Srba i Crnogoraca sa Kosova i Metohije pod vlašću Josipa Broza Tita“, *Istorija 20. veka*, br. 1, (2024), 199–220.

³⁰ Милутин Живковић, „Посета Јосипа Броза Тита Косову и Метохији (25–28. марта 1967. године) у светлу постбрионских дешавања у Покрајини“, *Баштина*, бр. 30, (2011), 135–148.

³¹ I. Vukadinović, „Strogo poverljivi izveštaji ministra spoljnih poslova Albanije o situaciji u Jugoslaviji i na Kosovu i Metohiji“, *Istorija 20. veka*, br. 1, (2023), 159–176.

³² У. Д. Микетић, „Титова посета“, 215–225.

³³ Аноним, „Тешко рањен милиционер“, *Јединство*, 30. септембар 1968, 9.

³⁴ М. Х., „Секретар комитета СК поднео оставку“, *Јединство*, 29. октобар 1970, 3.

³⁵ Аноним, „Зли обичаји или – притисак“, *Јединство*, 20. мај 1971, 8.

³⁶ У. Д. Микетић, н. д., 753, 760.

³⁷ Велиша Илије Стаматовић, „Аман људи, има ли закона...“, *Јединство*, 23. септембар 1971, 7.

³⁸ Рајко Милачић, „За Лазаревиће - црно у Црнобрегу“, *Јединство*, 11. октобар 1971, 5.

³⁹ Исти, „Ђуришићима отета земља“, *Јединство*, 20. јул 1972, 7.

silnika.⁴⁰ O ovome su lokalne opštinske i partijske vlasti, što je u jugoslovenskom slučaju bilo isto, ćutale do albanskih demonstracija širom Kosova 1981. Kada se o tome konačno progovorilo, albanska politička većina nametala je gledište da je najveći broj Srba i Crnogoraca otišao iz opštine zbog boljih uslova života, zaposlenja, porodičnih razloga i slično, a ne pritisa.⁴¹

Tabela br. 1: Nacionalni sastav dečanske opštine⁴²

Popis	1961	1971	1981
Albanci	22.472	29.474	39.179
Srbi	413	310	234
Crnogorci	2534	1357	898

Manastirska građa o albanskom pritisku na kosovske Srbe

Manastirska građa svedoči i o pritiscima koje su, pored crkve ali uporedo sa njom, trpeli Srbi. Praktično, albanski šovinizam imao je za cilj uklanjanje oba faktora – crkve i naroda, bez obzira na to da li je i koliko religiozan.⁴³ Pisma dečanskog igumana Makarija nadležnim državnim i crkvenim vlastima dotiču se dakle, kada je reč o odnosu sa Albancima, uglavnom položaja manastira, ali u nekim slučajevima i šireg položaja kosovskih Srba. Pavle je, takođe, od ličnosti i institucija kojima je pisao očekivao pomoć i intervenciju. Prema Makarijevim navodima, iznetim pismenim putem patrijarhu Germanu i Pavlu aprila 1968, parola o bratstvu i jedinstvu „nije krenula sa polazne tačke od njenog postojanja, i to ne krivicom Srba već Šiptara koji evo opet pokazuju svoju iskonsku mržnju prema Srbima“. U dva pisma stanje je ocenio težim nego u osmansko doba i poručio im da će Srbima uskoro trebati novi Arsenije Čarnojević.⁴⁴ Maja meseca izneo je Pavlu nove pojedinosti o pritiscima,⁴⁵ ali i negirao tvrdnju pokrajinske Verske komisije da su njegove ocene lažne.⁴⁶ U avgustovskom pismu Republičkom zavodu za zaštitu spomenika kulture posebno naglašava da se vrši pljačka nad nealbancima.⁴⁷ Septembra je opet pisao patrijarhu,⁴⁸ a u pismu Pavlu februara 1969. taksativno navodi nekoliko slučajeva pritisa o kojima ga je informisao eklsijarh Rako Vukanić iz Goraždevca.⁴⁹ Manastir je na dan Sv. Simeona Mirotočivog 1972. bio domaćin godišnje skupštine svešteničkog udruženja

⁴⁰ У. Д. Микетић, н. д., 708.

⁴¹ В. С., „Притисака је било“, *Јединство*, 17. децембар 1981, 6.

⁴² У. Д. Микетић, н. д., 457.

⁴³ Мирјана Литричин, ур., *Шиптарски геноцид над Србима у 20. веку: документа Архиве Епархије рашко-призренске и косовско-метохијске* (Београд: Жагор, 2011), 318–356.

⁴⁴ AMVD, Akta 1968. godine (dalje: 1968), Visoki Dečani – Patrijarhu Germanu, 3. 4. 1968, br. 41; AMVD, 1968, Visoki Dečani – Episkopu Pavlu, 4. 4. 1968, br. 43.

⁴⁵ AMVD, 1968, Visoki Dečani – Episkopu Pavlu, 7. 5. 1968, br. 63.

⁴⁶ AMVD, 1968, Visoki Dečani – Eparhijskom upravnom odboru Prizren, 19. 5. 1968, br. 71.

⁴⁷ AMVD, 1968, Visoki Dečani – Zavodu za zaštitu spomenika kulture SR Srbije Beograd, 12. 8. 1968, br. 105.

⁴⁸ AMVD, 1968, Visoki Dečani – Patrijarhu Germanu, 10. 9. 1968.

⁴⁹ AMVD, 1969, Visoki Dečani – Episkopu Pavlu, 6. 2. 1969, br. 17.

eparhije i tada je Makarije opet stajao na istim pozicijama. Prisutne je upozorio da se ne sme ništa prećutati ili ublažiti, inače će onaj ko to radi poneti greh na sebe „pred Bogom i narodom“.⁵⁰

Manastirska građa o albanskom pritisku na Visoke Dečane

Makarijeve predstavke i žalbe nadležnim državnim i crkvenim organima, iako bez većih i opipljivih konkretnih rezultata, sačuvale su od istorijskog zaborava albanska zlodela. Makarije je bio svestan svoje nemoći, ali se uporno žalio na nasilje smatrajući da se ne sme dozvoliti da o svemu što se dešava ne ostane traga. Uostalom, znao je da će mu vlasti, da se nije žalio, jednog dana prigovoriti kako nije postupio savesno.⁵¹ Žalio se „radi znanja i prilika“ u kojima se manastir nalazi,⁵² svestan da pritisci prolaze bez posledica, ali da spisi ostaju trajno svedočanstvo.⁵³ Od maja 1969. to mu je bila i obaveza, budući da je Sabor SPC ovlastio Pavla da izveštava o problemima iz eparhije radi daljih koraka i da, sa tim u vezi, od podređenih prikuplja materijale.⁵⁴ U Makarijevim pismima lako se uočava obrazac da vlasti „nedela braće Šiptara“, kako ih on pomalo cinično opisuje, redovno predstavljaju kao naivnost.⁵⁵ Iako je vremenom počeo da sumnja u celishodnost žalbi, svestan da nakon svake manastir bude predmet podsmeha, a koristi nema, ipak im se iznova vraćao.⁵⁶

Najviše problema manastiru stvarala je albanska omladina iz dečanskog kraja.⁵⁷ Zapravo, u pitanju su „balavčadi sela Dečana Šiptarske nacionalnosti“ kako ih Makarije predstavlja.⁵⁸ Mnogi nasilnici koji se redovno pominju u njegovim žalbama bili su stari „poznanci“ bratije,⁵⁹ poznati po razuzdanosti i anarhiji. Njihov šovinizam bio je posledica delovanja „albanskih nazovi intelektualaca“. Makarijeva pisma nas informišu da se ovde otvoreno i izazivački pevalo o Enver Hodži i Kosovu kao albanskoj zemlji u kojoj Srbima nema mesta. U manastirskoj knjizi gostiju je jedan zagriženi nacionalni fanatik i poštovalac Mao Cedunga napisao da manastir ne predstavlja nikakvu umetničku vrednost. Monasi i sveštenici iz ovog kraja gotovo da nisu mogli proći ulicama a da ih albanska deca koja su dobacivala „pop, pop trnokop me sindžire me konop“ ne vređaju. „Žele nam trnokop, lančeve i konopac i to ne rade mimo dosluha sa starijima“, bio je izričit Makarije pred pokrajinskom Verskom

⁵⁰ AMVD, Akta 1972. godine (dalje: 1972), Godišnja skupština svešteničkog udruženja Raško-prizrenske eparhije, 1972.

⁵¹ AMVD, Akta 1967. godine (dalje: 1967), Visoki Dečani – Komandiru narodne milicije Dečane, 7. 12. 1967, br. 155.

⁵² AMVD, 1968, Visoki Dečani – Eparhijskom upravnom odboru Prizren, 18. 4. 1968, br. 55.

⁵³ AMVD, 1968, Visoki Dečani – Eparhijskom upravnom domu Prizren, 5. 9. 1968, br. 123.

⁵⁴ AMVD, 1969, Episkop Pavle – Arhijereskim namesnicima i starešinama manastira u eparhiji, 7. 6. 1969, br. 403.

⁵⁵ AMVD, 1968, Visoki Dečani – Eparhijskom upravnom odboru Prizren, 19. 4. 1968, br. 59.

⁵⁶ AMVD, Akta 1971. godine (dalje: 1971), Visoki Dečani – Eparhijskom upravnom odboru Prizren, 9. 4. 1971, br. 36.

⁵⁷ AMVD, 1968, Visoki Dečani – Komitetu Skupštine opštine Dečani, 6. 9. 1968, br. 124.

⁵⁸ AMVD, 1969, Visoki Dečani – Komandiru milicije Dečane, 3. 5. 1969, br. 64.

⁵⁹ AMVD, Akta 1970. godine (dalje: 1970), Visoki Dečani – Sekretarijatu unutrašnjih poslova Peć, 1. 6. 1970, br. 54.

komisijom i dodao da se srpska deca tako ne ponašaju prema hodžama.⁶⁰ Pisao je crkvenim vlastima u Prizrenu i očigledno se plašio najgoreg scenarija:

„Za vreme Turaka igumana manastira pratili su turski askeri, a sada se moram čuvati da mi ne pukne iz prikrajka.“⁶¹

Manastir je opstajao pred albanskim, ali i institucionalnim pritiscima zahvaljujući, pre svega, harizmatičnoj i sposobnoj ličnosti igumana Makarija. Opisujući njegov lik, savremenik arhimandrit Jovan Radosavljević, ukazuje na Makarijevu hrabrost, snalažljivost, neposrednost, duhovitost i revnost. Makarije, rodом Banaćanin, bio je i pre rata vezan za manastir kao đak dečanske Monaške škole. U ratu je bitno doprineo da Albanci ne zapale Visoke Dečane i Pečku patrijaršiju, a bio je i učesnik NOB-a. Nakon rata promenio je nekoliko manastira i kao antikomunista bio u crnogorskom zatvoru. U dečanski manastir, koji se do tada nalazio u slabom stanju, došao je 1957. i sa velikom željom posvetio se poslu. Bio je uvek spreman da se suprotstavi nasilnicima, ali je i poštovao one Albance koji su bili korektni prema manastiru. Pred ćivotom Sv. kralja mirio je zavađene Albance, što opet govori o poštovanju koje je uživao među njima. Bio je vrlo taktičan prema vlastima, premda je lično bio vatreni antikomunista, što je ponekad rezultiralo i duhovitim momentima. Naime, kada je neposredno pre Titove posete manastiru 1967. obezbeđenje moralo da obavi svoj deo posla, Makarije se našalio i poručio im da za tim nema potrebe:

„Ama, ne budalite, deco! Zar bih ja srušio Visoke Dečane zbog jednog Tita.“

Bračni par je počastio hoćanskim vinom, a Jovanku, koja nije imala dece, i srebrnom kolevkom (17. vek). Kada su ga nakon odlaska delegacije upitali zašto je upravo to dao odgovorio je:

„Pa da ljulja malog Titića.“⁶²

Makarije se, što je otežavalo njegov rad, nalazio na čelu male bratije. Na kraju 1967. ona je brojala sedam članova,⁶³ a jula 1973. četiri.⁶⁴ Uprkos tome, bratija je znala da pruži i fizički otpor nasilnicima. Albanski pritisak manifestovao se uglavnom kroz puštanje stoke, krađu šume, provale sa elementima pljačke i bez nje, i sl. Ne čude, zapravo, pokušaji lokalnih Albanaca da na nelegalan način dođu do manastirske zemlje, šume, voća i povrća, jer su mogli posegnuti samo za društvenom ili srpsko-crnogorskom imovinom. Napasti ovu drugu bilo je možda i lakše. Kaznena politika bila je blaga i, paradoksalno, podsticala ovakav kriminal.⁶⁵

Stoka albanskih vlasnika je puštana uprkos upozorenjima i čak toliko drsko da se najpre sekla žica manastirske ograde. Jedan od nasilnika, Nimon Kuć, naslađivao se govoreći Makariju da je prošlo srpsko vreme jer je na vlasti socijalizam i čak da je manastir sagrađen na albanskom imanju. Kuć je još ranije fizički napadao Makarija i bratiju, a jednom prilikom je Makarije u cilju odvratanja izvukao pištolj-la-

⁶⁰ AMVD, 1969, Visoki Dečani – Predstavnicima Verske komisije na terenu Dečane, 10. 7. 1969, br. 98.

⁶¹ AMVD, 1968, Visoki Dečani – Eparhijskom upravnom odboru Prizren, 195. 1968, br. 71.

⁶² Јован Радосављевић, *Архимандрит дечански Макарије и Косово у његово доба* (Кленике: Братство манастира преподобног Прохора Пчињског, 2002), 19–112.

⁶³ AMVD, 1967, Prepis sednice bratstva br. 3 održane 31. decembra 1967. godine.

⁶⁴ AMVD, Akta 1973. godine (dalje: 1973), Sednica bratstva br. 1 održana 14. 7. 1973. godine.

⁶⁵ У. Д. Микетић, *н. д.*, 764–765.

žljivac.⁶⁶ Albanci su puštali stoku i oko manastirskih zidina i pored kupatila na manastirskom imanju koje je služilo gostima iz obližnjeg kampa, a to je bratiji i manastirskim radnicima stvaralo obavezu da redovno čiste izmet. Čobani uglavnom nisu uzimali u obzir savete i opomene. Makarije je maja 1968. tako treći put opomenuo Muzli Osu da ne čuva stoku u manastirskoj bašti, jer uđe u detelinu i pričinjava štetu. Albanac mu je poručio:

„Živela komunistička partija, niko mi ništa ne može. Ovo nije vaše nego narodno. Nije više stara Jugoslavija pa da radite šta hoćete.“

Makarije je tražio od sudije u Dečanima da kazni nasilnika „kako bi se kod aga sprečila samovolja da čini štetu“.⁶⁷

Avgusta iste godine bratija je zatvorila 13 goveda koja su uništavala kukuruz. Kada je došao vlasnik sa tri krave po njih, goveda su mu data pod uslovom da ostavi krave kao garanciju da će platiti štetu.⁶⁸ Inače, štete su tog leta bile „vidne i bezobzirne“. Oko 29. avgusta uterano je 18 goveda i bratija ih je opet zatvorila da bi naplatila štetu. Kada je bila zauzeta službom, Albanci su drsko razbili kapiju i oterali goveda.⁶⁹

Osim goveda, puštane su i koze, kao aprila i maja 1969. Kako su činile štetu, neke je manastir zatvarao kako bi se osigurao. Albanci su, međutim, više puta pokušali da pređu preko manastirskog zida i oduzmu ih. Jerodakona Gavrića napali su i kamenjem, a jedan mladić mu je psovao majku i potegao nož.⁷⁰ Proleća 1969. Jusuf Muškoljaj ulazio je sa svojim i tuđim govedima, a 26. maja zajedno sa Kamberom Muškoljajem tri puta uterivao životinje. Kada ga je Makarije ukorio, dobio je pretnju smrću. Jusuf je 3. juna opet uterao goveda. U prijavi komandiru milicije u Dečanima Makarije označava Jusufa kao čoveka koji podstrekuje omladinu da pravi štetu. Makarija su ovakvi trendovi podsećali na period okupacije. Posebno je bio nezadovoljan činjenicom da za Srbe ne važi albanski zakon „sul“ kojim su Albanci uređivali sopstvene odnose. Naime, svakom prestupniku u krađi, šteti ili uvredi oduzimana je stoka i nakon klanja meso je deljeno u centru sela sirotinji.⁷¹ Makarije se logično pitao zašto zakon ne važi i za Srbe, o čemu je obavestio sudiju za prekršaje i tražio mišljenje.⁷² To isto pitao je i dečanskog prvaka Aliju Demukaja.⁷³

Kako su Albanci puštali stoku i ispred samog manastirskog ulaza, prilaz je bio prljav, što je, razume se, ostavljalo neprijatan utisak na posetioce.⁷⁴ Pritisci ove vrste intenzivirali bi se, po nepisanom pravilu, od proleća. Albanci su, bio je to još jedan obrazac ponašanja, delovali u grupicama i služili se kamenicama kada bi bratija pokušala da ih istera.⁷⁵ Jula 1972. Makarija je fizički napao Osman Đikokaj (18) jer je naredio da mu se zatvore ovce. Đikokaj ga je opsovao i uhvatio za prsa. „U nameri da ga poplašim ja sam ga jednim štapićem dva puta štapnuo“, pisao je Makarije. Đi-

⁶⁶ AMVD, 1967, Visoki Dečani – Stanici narodne milicije Dečane, 19. 4. 1967, br. 42.

⁶⁷ AMVD, 1968, Visoki Dečani – Sudiji za prekršaje Dečane, 24. 5. 1968, br. 97.

⁶⁸ AMVD, 1968, Visoki Dečani – Stanici narodne milicije Dečane, 19. 8. 1968, br. 113.

⁶⁹ AMVD, 1968, Visoki Dečani – Eparijiskom upravnom odboru Prizren, 5. 9. 1968, br. 123.

⁷⁰ AMVD, 1969, Visoki Dečani – Komandiru milicije Dečane, 3. 5. 1969, br. 64.

⁷¹ AMVD, 1969, Visoki Dečani – Opštinskom javnom tužiocu, 4. 6. 1969, br. 77.

⁷² AMVD, 1969, Visoki Dečani – Sudiji za prekršaje, 4. 6. 1969, br. 78.

⁷³ AMVD, 1969, Visoki Dečani – Demukaj Aliji iz Dečana, 4. 6. 1969, br. 80.

⁷⁴ AMVD, 1972, Visoki Dečani – Sudiji za prekršaje Skupštine opštine Dečane, 19. 5. 1972, br. 34.

⁷⁵ AMVD, 1970, Visoki Dečani – Komandiru milicije Dečane, 22. 4. 1970, br. 42.

kokaj je pokušao da upotrebi kamenice i motiku, ali su Makarija težih posledica sačuvali manastirski čuvar Stanko Bašanović i čuvar šumske rampe Šaban Moni. Đikokaj je pripremio:

„Videćeš ti ko je Šiptar i platićeš mi za to.“

Makarije je zatražio zaštitu policije.⁷⁶

Grupa Albanaca je maja 1973. na pet mesta razvalila žičanu ogradu i uterala 40 goveda. Kada je Makarije krenuo da ih istera, napao ga je šesnaestogodišnjak kamenom, psovao i pred njim drsko sekao žicu.⁷⁷ Proleća 1974. goveda je puštao već dobro „poznati“ Nelj Kuč. Kada je otac Pahomije manjim kamenom udario njegovu kravu da bi je isterao, stigle su i pretnje da će biti prebijen.⁷⁸

Albanci su manastirsku šumu uništavali i krali već 1967. Manastir se februara žalio Eparhijskom upravnom odboru (EUO) u Prizrenu da su se oni „namerili“ na nju jer je prvoklasna „Takve šume nema ni u Šumskom gazdinstvu sreza pečkog“, pojašnio je razlog Makarije. Manastir je zato samoinicijativno sekao svoju šumu, iako je morao da ispoštuje procedure i zatraži dozvolu od lokalnih vlasti. Naime, manastir je svake godine uzimao doznaku od vlasti, a stručnjak-šumar određivao je koja se drva mogu seći. Makariju je februara došao činovnik Šumske uprave iz Dečana i poručio mu da ne seče građu, jer su Albanci podneli tužbu da je šuma njihova. Makarije se oglušio i Pavlu poručio da će posečeno preneti u ekonomiju. „Psihoza od strane Šiptara je kud i kamo gora nego za vreme okupacije, i želja za pljačkom ne ostavlja ih nikada“, približio je realno stanje, dodajući da se jedino mogu osloniti na laž jer imaju oslonac u vlastima. Kao „kolovođu“ u pritiscima označio je Ali Ljana, bivšeg vojvodinog naslednika kojeg je srpski patrijarh odlikovao zlatnim prstenom.⁷⁹

Nasilnici su se po nepisanom pravilu pozivali na pravo i tvrdili, zapravo, da je šuma njihova. Prema Makarijevim navodima posebno su kuće Adema Redže i Tahira Baštraka bile poznate po pljačkanju manastira.⁸⁰ Muzliju Cacaja jula 1967. prijavio je za krađu šume, o čemu ga je izvestio čuvar manastirske šume Muzlija Kuč, ko-

⁷⁶ AMVD, 1972, Visoki Dečani – Stanici narodne milicije Dečane, 18. 7. 1972, br. 52.

⁷⁷ AMVD, Akta 1973. godine (dalje: 1973), Visoki Dečani – Komandiru narodne milicije Dečane, 11. 5. 1973, br. 37.

⁷⁸ AMVD, Akta 1974. godine (dalje: 1974), Visoki Dečani – Komandiru milicije Dečane g-nu Smail Krasniću, 21. 4. 1974, br. 33.

⁷⁹ AMVD, 1967, Visoki Dečani – Eparhijskom upravnom odboru Prizren, 13. 2. 1967, br. 12. Institucija manastirskih vojvoda ili čuvara postojala je još u doba Nemanjića. Nakon sloma njihove države ovu instituciju, barem kada je reč o srpskim svetinjama na Kosovu i Metohiji (Visoki Dečani, Pečka Patrijaršija, Devič), preuzeli su lokalni Albanci. Oni su za novac i druge ustupke branili manastire od svojih sunarodnika, ali su vrlo često i zloupotrebljavali ulogu, sami uznemiravali i krali manastire. Za ovom institucijom nije bilo potrebe u međuratnoj i posleratnoj Jugoslaviji, premda su crkvene vlasti i tada instirale na dobrim odnosima sa vojvodama i njihovim potomcima. Davale su im manje poklone i redovno o verskim praznicima pozivale na tzv. „trpeze ljubavi“. Kako vojvode više nisu mogle očekivati pozamašni novac od manastira i njihovo interesovanje je vremenom nestalo. Štaviše, vremenom su se vojvode i njihove porodice sve više svrstavale u uzurpatore manastirske imovine i nasilnike [Милутин Р. Ђуричић, „Арбанашке војводе српских средњовековних манастира“, *Анали Правног факултета*, бр. 3–4, (1994), 369–387; Немања Девић и Козма Ранчић, „Манастирске војводе Високих Дечана у XX веку“, у: *Српска Православна Црква: изазови и искушења кроз историју*, уредник Светозар Бошков и др. (Нови Сад: Центар за историјска истраживања, Филозофски факултет, 2023), 276–281].

⁸⁰ AMVD, 1967, Visoki Dečani – Eparhijskom upravnom odboru Prizren, 20. 5. 1967, br. 59.

ji je tvrdio da Cacaj građu krije ispod sena. Makarije je sa sabratom Pantelejmonom otišao na lice mesta i uverio se u krađu, došao u miliciju i tražio pretres Cacajevih kola. Kola su, međutim, bila prazna, jer je nasilnik očigledno već saznao šta mu se sprema. Usledio je incident između čuvara i pijanog Cacaja, ali je Makarije ubedio čuvara da se povuče. Cacaj je opsovao igumana, priznao da krade i poručio da će i dalje krasti. U žalbi komandiru milicije Makarije se logično pita odakle Cacaju tolika građa da privatno kao majstor zida kuće, a građu ne kupuje i predlaže da se Cacaj pretrese i uhvati na delu.⁸¹

Albanci su uporno pokušavali da zakonskim putem dobiju manastirsku šumu koju su uzurpirali u osmansko vreme, a koja je tokom monarhističkog režima povraćena manastiru. Veća krađa zbila se februara 1967. kada je zaštita, ipak, došla od strane vlasti. Dana 3. avgusta grupa Dečanaca uzurpirala je 22–25 ha šume i očekivala državnu komisiju koja je imala da utvrdi granice šume.⁸² Decembra je zabeležen slučaj krađe jovovog drveta visine 12 m i prečnika 35 cm, koje je bilo ukras tog mesta i smatrano delom nacionalnog parka.⁸³

Početkom 1968. ukradeno je 11 debelih greda i 123 gredice za rogove. Makarije je verovao da je delo počinio mladić Smailj Muškoljaj, koji mu je, uzgred rečeno, delovao „sulud“. Bratstvo ga je uhvatilo, a Makarije ga prijavio za krađu 23 greda-rogova. „Nama ne dolikuje da se sa njim bijemo i svađamo (izuzev, nedaj Bože, u najkritičnijim momentima), pa Uprava manastira traži zaštitu od vas“, pisao je aprila 1968. stanici milicije tražeći da Muškoljaj bude predat na krivičnu odgovornost.⁸⁴ Manastir je i dalje imao problem sa Muškoljajima, pa je bratija, kako bi ih omela, rešila da na strani gde se krade poseče celokupnu šumu. Na to je Azir Muškoljaj došao kod Makarija preteći da je to njegova zemlja. Kod komandira milicije se, međutim, izvinjavao i priznao da nije. Zatim je pak nastavio po starom i pretio Makariju. Bratija je krenula sa sečom dobivši komandirovu reč da će ih zaštititi ako bude problema.⁸⁵ Makarije se sa istim ciljem dogovorio i sa Šumskom upravom iz Dečana i dozvolio im da poseku 20 m³ debljeg kestenovog drveta za izgradnju mostova za šta bi u kompenzaciji dali 20 m³ čamove građe prve klase za dasku. Postavljena je i rampa kod manastira koja je delimično sprečavala kradljivce. Najavio je, takođe, da će tužiti Muškoljaje, uveren da će sud morati da uzme u obzir legalna dokumenta koja manastir ima. Muškoljaji su, međutim, više od argumenata verovali u moć sekire i stalno ih nosili u krađi.⁸⁶

Makarije je aprila 1968. na poziv pokrajinske Verske komisije bio u dečanskom Komitetu i dobio garancije da će spor oko prava manastira na seču šume biti rešen do jesenje seče. To pravo je manastir, inače, imao, ali su mu ga lokalne vlasti raznim smicalicama osporavale.⁸⁷ Kao glavnog nosioca takve opstrukcije Makarije je imenovao predsednika SO Dečani albanske nacionalnosti.⁸⁸ Sledećeg meseca mana-

⁸¹ AMVD, 1967, Visoki Dečani – Stanici narodne milicije Dečane, 20. 7. 1967, br. 85.

⁸² AMVD, 1967, Visoki Dečani – Eparhijskom upravnom odboru Prizren, 18. 8. 1967, br. 102.

⁸³ AMVD, 1967, Visoki Dečani – Komandiru narodne milicije Dečane, 7. 12. 1967, br. 155.

⁸⁴ AMVD, 1968, Visoki Dečani – Stanici narodne milicije Dečane, 17. 4. 1968, br. 53.

⁸⁵ AMVD, 1968, Visoki Dečani – Eparhijskom upravnom odboru Prizren, 13. 9. 1968, br. 128.

⁸⁶ AMVD, 1968, Visoki Dečani – Eparhijskom upravnom odboru Prizren, 19. 9. 1968, br. 130.

⁸⁷ AMVD, 1968, Visoki Dečani – Episkopu Pavlu, 4. 4. 1968, br. 44.

⁸⁸ AMVD, 1968, Visoki Dečani – Eparhijskom upravnom odboru Prizren, 23. 1. 1968, br. 4.

stir je odbio ponudu nadležne komisije da seljanima ustupi 16 ha zemlje i za to u kompenzaciju dobije šumu. Makarije je u toj ponudi prepoznao nastavak metoda iz vremena Osmanske imperije i ozakonjenje pljačke dobro očuvane manastirske šume.⁸⁹ Nadu je polagao u same Albance, jer su se oni međusobno borili za manastirsku šumu i ljubomorno je čuvali jedni od drugih. Skicirajući stanje državne šume, Makarije u pismu EUO ističe da se još bezobzirnije krade.⁹⁰

Na Veliki petak, 19. aprila 1968, grupa Albanaca u krađi šume fizički je napala bratiju koja ih je pre toga razoružala oduzevši im sekire. Bratija se branila „otmeno“, pisao je Makarije, i to „ćuteći ne vičući niti preteći“.⁹¹ Makarije je u pismu stanici milicije precizirao da jedan od osumnjičenih u dvorištu ima najmanje 30 kola drva, iako za to nema objavu.⁹² Albansku osionost ilustruju i reči Zumer Zekaja upućene 10. avgusta Pavlu:

„Slušaj Ti družo g. Vladiko, dao šumu ili ne ona će biti posečena kada Vi ne vidite.“⁹³

Avgusta meseca u krađi šume zatečen je i Dema Demukaj. Makarije je zamoлио Isu Sutaja iz Gornje Luke, koji je u ime „Elektrokosmeta“ prikupljao drva nakon njihove seče, da drva koja je Dema ukrao on pretovari i donese u manastir. Dema je, međutim, nasrnuo na Sutaja sekirom, drva pretovario na kola Alije Demukaja i odneo u Dečane.⁹⁴ Nova prijava komandiru milicije predata je aprila 1969. sa informacijom da Demukaj sa nekoliko drugova sprečava sina Bida Kuća iz Dečana da testetrom, radi razgraničenja manastirske šume koje je inicirala vlast, iseče uzduž šumu u širini dva metra.⁹⁵ Interesantno, problem u vezi sa krađom šume svih ovih godina izazivali su i Romi.⁹⁶

Posebno je aktivan u krađi šume bio manastirski kum Albanac Zumber Cacaj, zaobilazeći „šumsku karaulu“ i ostavljajući deblju građu pokraj šume. Seoski čuvar šume, kojeg su solidarno plaćali građani, a za kojeg je od 1. januara 1970. manastir izdvajao sredstva za socijalno osiguranje, pokazao se kao „arhilopov za šumu i sve što se krade“. Makarije nije više želeo da ga plaća, jer je od njega jedino mogao da čuje:

„Domaćine, kradili su ti crkvena šuma.“

Makarije je to i sam znao.⁹⁷

⁸⁹ AMVD, 1968, Visoki Dečani – Eparhijskom upravnom odboru Prizren, 19. 5. 1968, br. 71.

⁹⁰ AMVD, 1968, Visoki Dečani – Eparhijskom upravnom odboru Prizren, 29. 7. 1968, br. 101.

⁹¹ AMVD, 1968, Visoki Dečani – Eparhijskom upravnom odboru Prizren, 19. 4. 1968, br. 59.

⁹² AMVD, 1968, Visoki Dečani – Stanici narodne milicije Dečani, 19. 4. 1968, br. 57.

⁹³ AMVD, 1968, Visoki Dečani – Eparhijskom upravnom odboru Prizren, 12. 8. 1968, br. 103.

⁹⁴ AMVD, 1968, Visoki Dečani – Stanici narodne milicije, 12. 8. 1968, br. 104.

⁹⁵ AMVD, 1969, Visoki Dečani – Komandiru narodne milicije Dečane, 30. 4. 1969, br. 63.

⁹⁶ AMVD, 1969, Visoki Dečani – Episkopu Pavlu, 24. 4. 1969, br. 61; AMVD, 1974, Visoki Dečani – Sudiji za prekršaje SO Dečane, 16. 12. 1974, br. 98.

⁹⁷ AMVD, 1970, Visoki Dečani – Eparhijskom upravnom odboru Prizren, 21. 12. 1970, br. 72. Cacaj se umešao u jedan manastirski posao. Naime, manastir je gledao da kupovinom povрати zemlju koju je Marko Vulić u dosluhu sa vlastima oteo nakon rata. Vulić je pak zemlju ponudio Cacaju za cenu koja je bila znatno manja nego što je nudio manastir. Makarije je informisao Cacaja da ne ulazi u tu stvar jer neće moći da prevede zemlju, zatim da pravo preče kupovine ima bivši vlasnik (manastir) i da bi, pored toga, Cacaj prekršio nepisano pravilo prema kojem se ne sme mešati u započetu trgovinu. Manastir je tek uz dosta problema i poveće troškove isplatio Cacaja i otkupio zemlju. Time je Makarije zaštitio interese manastira i sprečio da se osvedočeni nasilnik nađe u posedu te zemlje [AMVD, 1969, Visoki Dečani – Eparhijskom upravnom odboru Prizren, 11. 10. 1969, br.

Krajem januara 1971. Makarije je dva puta pisao o slučaju krađe od strane Sadrija Kuča. Milicija je pak izvršila uviđaj, zaključila da nema ničeg spornog i zapretila Makariju tužbom zbog navodne lažne uzbune.⁹⁸ Makarije je u martu prijavio Adema Dobrunaja za krađu, a ovaj se u stanici milicije pred komandirima i igumonom kleo u Alaha da nije kradio, ali je ubrzo priznao delo i vratio jednu gredu. Međutim, odmah se sa grupicom lopova dao u novu krađu, o čemu postoji svedok čije nam ime, zbog pitanja bezbednosti, Makarije ne otkriva. „Boje se osvete, jer i sami znate da naročito kod mnogih omladinaca vlada zakon nasilja kao u Teksasu“, pisao je stanici milicije. Informisao je i manastirskog vojvodu Ali Ljana i dobio obećanje da će vojvoda na seoskoj sednici obavestiti meštane.⁹⁹ Čak ni kada bi bratija uhvatila na delu počinioca, stvar uglavnom nije imala sudski epilog. Od nadležnih je Makarije čuo lakonski odgovor – svi kradu.¹⁰⁰

Makarije je i sam znao da manastir „krade ko stigne“. Imao je reči hvale za šumara zvanog „Muški u Šumskoj upravi u Dečanima“. „Muški“ je bio emigrant rodom iz Albanije i sa svoja tri sina čuvao državnu šumu. Hvatao je čitave grupe u krađi, puškom bi im ošteti gume na kolima i dalje ih sa lisicama predavao miliciji. Makarije je znao da nasilnici imaju institucionalnu podršku, a povremeno, paradoksalno, i naklonost zakona. Komandir milicije, naime, nije smeo zakonski da ih drži duže od šest sati i onda bi ih puštao na slobodu. Kako niko nije hteo da svedoči plašeći se osvete jasno je da komandir i nije imao efektivnu vlast. Makarije je, s tim u vezi, predlagao da se za svaki eventualni slučaj sastavi zapisnik o krivičnom delu i ono prijavi prekršajnom sudiji. Problem je, međutim, bio institucionalne prirode, jer su sporovi bili dugi (nekad i do pet godina) i skupi.¹⁰¹

Krajem 1971. i početkom 1972. stanje je bilo kritično. Bratija je žurila da poseče što je moguće više građe kako bi zaštitila manastir, čineći to bez odobrenja vlasti koje su, inače, teško izdavale dozvole za seču dok, paradoksalno, samu krađu nisu sprečavale.¹⁰² Januara i februara 1972. zabeleženo je nekoliko većih krađa. „Drskost tih mladića prešla je svaku meru“, pisao je Makarije.¹⁰³ Bio je spreman da plati stručno lice koje bi SO poslala i da ono tačno utvrdi šta je ranije, a šta neposredno posečeno.¹⁰⁴

Kako je manastir, što je već na više mesta istaknuto, sekao svoju šumu da bi preduhitrio Albance, Makariju je marta 1973. zaprećeno prekršajnom prijavom. Priznajući krivično delo koje mu se stavlja na teret, naglasio je da je to učinio svesno jer bi u suprotnom šuma postala „gola kao žablja leđa“. Opštinski komitet je upoznao da je posečenu građu upotrebio za popravku i ulepšavanje manastira i od njih zatražio zaštitu. Njegova poruka komitetu bila je vrlo jasna – ako manastir dobije

147; AMVD, 1969, Visoki Dečani – Pokrajinskoj verskoj komisiji Priština, 11. 10. 1969, br. 148; AMVD, 1969, Visoki Dečani – Zumberu Caciju Dečane, 11. 10. 1969, br. 149; AMVD, 1969, Visoki Dečani – Eparhijskom upravnom odboru Prizren, 23. 12. 1969, br. 189].

⁹⁸ AMVD, 1971, Visoki Dečani – Stanici narodne milicije Dečane, 30. 1. 1971, br. 13.

⁹⁹ AMVD, 1971, Visoki Dečani – Stanici narodne milicije Dečane, 31. 3. 1971, br. 32.

¹⁰⁰ AMVD, 1971, Visoki Dečani – Eparhijskom upravnom odboru Prizren, 9. 4. 1971, br. 36.

¹⁰¹ AMVD, 1971, Visoki Dečani – Eparhijskom upravnom odboru Prizren, 26. 4. 1971, br. 39.

¹⁰² AMVD, 1972, Visoki Dečani – Eparhijskom upravnom odboru Prizren, 21. 1. 1972, br. 7.

¹⁰³ AMVD, 1972, Visoki Dečani – Stanici milicije Dečane, 28. 2. 1972, br. 17.

¹⁰⁴ AMVD, 1972, Visoki Dečani – SO Dečane, 25. 8. 1972, br. 57.

zaštitu, u njemu će vlasti imati najodanijeg čuvara državnih šuma i politike pošumljivanja.¹⁰⁵ U suprotnom, bio je spreman da o problemu javno nastupi.¹⁰⁶

Poseban oblik pritiska bile su krađe i provale. Makarije je upozoravao da su zakonski propisi „demokratski da lopovu idu 100% na ruku“ i negativno utiču na manastirsku ekonomiju.¹⁰⁷ Grupa mladića je kod manastirske ekonomske kapije aprila 1968. gvozdеном šipkom probila spoljašnji kameni zid debljine i prečnika 60 cm, o čemu je policija izvršila uviđaj.¹⁰⁸ Tokom sezone Albanci su bukvalno svakodnevno krali orahe, jabuke, šljive, kruške i kukuruz, koji je ujedno i prodavan uličnim prodavcima pečenog kukuruza. U jednoj takvoj krađi uhvaćen je mladić Čauš Muškoljaj, koji je na poziv da siđe sa drveta pokušao nožem da napadne bratiju, ali mu je pružen otpor.¹⁰⁹

Maja 1969. Makarije je Odseku za privredu SO Dečane optužio Zumbera Cacija da dolazi traktorom na njivu i pašnjak, iskopava i nosi šljunak. Makarije je najavio da će se, ukoliko se Odsek opet ogлуši, žaliti višim vlastima.¹¹⁰ Jula se, sa tim u vezi, žalio komandiru tražeći zaštitu.¹¹¹ Istog meseca manastir su uznemiravali mladići koji su, šetajući se sa dugačkim kamama o pojasu, preskakali zid, krali i kidali povrće. Bratiji su drsko poručivali da se slobodno žali. „Stekli smo takav utisak kao da namerno izazivaju i hoće nekakvu kavgu, a od koje mi izbegavamo iz poznatih razloga“, žalio se Makarije miliciji, dodajući da štetu čine i deca iz dečijeg obdaništa, čemu se direktor istog pakosno smejao.¹¹²

Tokom sezone bezobzirno su sečene grane krušaka i jabuka i stabla orahe.¹¹³ Dana 28. maja nestalo je 250 dinara, a dva dana kasnije polugom je obijen podrum i ukradeno još 300. Makarije je u policiji dobio odgovor da su takva vremena i da je komandir na odmoru.¹¹⁴ U večernjim časovima 19. juna obijen je u vrlo kratkom roku po četvrti put podrum i odneto 10 dinara.¹¹⁵ Makarije je bio ubeđen da su nasilnici nizom akcija hteli jedino da demonstriraju šta mogu, jer je krađa bila simbolična ali drska. „Sada ćemo još i poslednja vrata što su ostala utvrditi, i onda ćemo očekivati na koji će način i peti put izvesti operaciju“, pisao je Pavlu o preduzetim merama.¹¹⁶

Makarije nije imao poverenja u miliciju, čija se uloga svela na prosto evidentiranje, uviđaj i „šetnju“ sa psom tragačom. Prema igumanovim navodima, do leta 1970. najmanje 50 autobusa i automobila obijeno je ispred manastira. Makarije je bio srećan što nije napadnut i sam hram, ali je stanje bilo toliko kritično da je bratija noćima stražarila naoružana. Pretpostavljalo se da će doći do velike krađe. Iskustvo je nalagalo obazrivost. Makarije je znao da je u Sloveniji tri godine ranije napravljen

¹⁰⁵ AMVD, 1972, Visoki Dečani – Opštinskom komitetu Saveza komunista Dečane, 17. 3. 1972, br. 20.

¹⁰⁶ AMVD, 1972, Visoki Dečani – Predsedniku SO Dečane, 17. 3. 1972, br. 21.

¹⁰⁷ AMVD, 1969, Visoki Dečani – Predstavnicima Verske komisije na terenu Dečane, 10. 7. 1969, br. 98.

¹⁰⁸ AMVD, 1968, Visoki Dečani – Eparhijskom upravnom odboru Prizren, 18. 4. 1968, br. 55.

¹⁰⁹ AMVD, 1968, Visoki Dečani – Eparhijskom upravnom odboru Prizren, 5. 9. 1968, br. 123.

¹¹⁰ AMVD, 1969, Visoki Dečani – SO Dečane, 9. 7. 1969, br. 95.

¹¹¹ AMVD, 1969, Visoki Dečani – Komandiru milicije Dečane, 9. 7. 1969.

¹¹² AMVD, 1969, Visoki Dečani – Komandiru narodne milicije Dečane, 21. 7. 1969, br. 127.

¹¹³ AMVD, 1969, Visoki Dečani – Komandiru narodne milicije Dečane, 2. 11. 1969, br. 165.

¹¹⁴ AMVD, 1970, Visoki Dečani – Sekretarijatu unutrašnjih poslova Peć, 1. 6. 1970, br. 54.

¹¹⁵ AMVD, 1970, Visoki Dečani – Komandiru milicije Dečane, 20. 6. 1970, br. 61.

¹¹⁶ AMVD, 1970, Visoki Dečani – Episkopu Pavlu, 20. 6. 1970, br. 60.

detaljan plan o krađi manastirske riznice, ali je neki islednik iz Peći to sprečio. Zato je od nadležnih očekivao da se manastiru, po ugledu međuratni period, obezbedi milicajac. U Dečanima oni „nemaju i onako šta da čuvaju osim manastir“, argumentovao je svoj zahtev Komisiji za verska pitanja SR Srbije.¹¹⁷

Maja 1973. napadnuto je dvoje nemačkih turista, vučeni su za kapute i tražen im je novac. Kada se bratija umešala, nasilnici su pobjegli. Stranci su Makarija pitali da li je ovo džungla i mogu li se slobodno obilaziti manastiri. Makarije se, ne svojom krivicom, izvinjavao. Istog dana, da stvar bude još tragičnija, grupa je napala i autobus novosadske registracije sa gimnazijalcima i polupala stakla. Oterao ih je sabrat otac Uroš, ali su se kroz sat vremena popeli na buldožer vodne zajednice parkiran na manastirskom imanju, pokrenuli ga i polomili pet stubova ograde pored manastirskog kamenog zida.¹¹⁸

Makarije je avgusta prijavio poznate prestupnike Kemala Đikokaja, Hasana i Ganija Dobrunaja i Adema Muškoljaja uhvaćene ranije u krađi 60 klasova kukuruza. Komandiru milicije je pisao da bi imao razumevanja da su se samo ograničili na krađu krušaka, ali „u zasejanu njivu upasti i zimmnicu ništiti to je pljačka i nasilje“. Pre ovog slučaja su krali orahe i jabučar.¹¹⁹ Septembra je Đikokaj ponovo uhvaćen u krađi 30 kg oraha kada je izgazio i otavu.¹²⁰ Avgusta 1974. manastir su uznemiravala tri mladića i napala kamenjem iskušenika Sava Krstića zato što je pokušao da ih istera.¹²¹

Sve ovo deluje manje važno spram pretnje nastale iskopavanjem peska i šljunka. Vremenom su Albanci, zarađujući na tom nelegalnom poslu, došli do ispod bedema i okolina je izgledala „kao da je bombardovana“, pisao je Makarije. Kopanje je pretilo da podloča temelje stanova, pa je Makarije od SO tražio komisijski pregled terena.¹²² Stanica milicije koju je zamolio za intervenciju uputila ga je na sud, SO i pokrajinske organe pod izgovorom da je manastir pod zaštitom države. To je, razume se, bio samo izgovor, jer je milicija svakako bila pozvana da pruži pomoć i zaštitu.¹²³

Suživot Albanaca i manastira

Makarije je bio korektan prema onim Albancima koji su pokazivali neutralan ili prijateljski odnos prema manastiru. Manastir je pomagao albansku sirotinju, a mnogi Albanci dolazili su ovde tražeći spas od raznih bolesti u vezi sa čim su zabeležena i čuda Sv. kralja i isceljenja bolesnih. Na čivot Sv. kralja Albanci su ostavljali mali znak darivanja (kukuruz, hleb, sir, voće), a Makarije ih je često tu i međusobno zavađene mirio.¹²⁴ Makarije je posebno bio uporan u cilju da se Aliji Jusufu iz Crnobrega, čoveku koji je hrabro čuvao manastir tokom rata od sunarodnika, čega se igu-

¹¹⁷ AMVD, 1970, Visoki Dečani – Komisiji za verska pitanja Izvršnog veća SR Srbije, 29. 6. 1970, br. 64.

¹¹⁸ AMVD, 1973, Visoki Dečani – Komandiru narodne milicije Dečane, 11. 5. 1973, br. 37.

¹¹⁹ AMVD, 1973, Visoki Dečani – Komandiru milicije Dečane, 31. 8. 1973, br. 63.

¹²⁰ AMVD, 1973, Visoki Dečani – Stanici narodne milicije Dečane, 15. 9. 1973, br. 66.

¹²¹ AMVD, 1974, Visoki Dečani – Stanici narodne milicije Dečane, 13. 8. 1974, br. 56.

¹²² AMVD, 1974, Visoki Dečani – SO Dečane, 1. 6. 1974, br. 43.

¹²³ AMVD, 1974, Stanica milicije Dečane – Visokim Dečanima, 4. 6. 1974, br. 29-289/74.

¹²⁴ J. Радосављевић, *н. д.*, 19–112.

man sećao, pomogne da ostvari stalnu novčanu pomoć ili nacionalnu penziju. Pisao je nadležnima da se Jusuf nije ogrešio za vreme i nakon rata i da penzija ne bi mnogo koštala državu, već bi izazvala simpatije Albanaca prema Srbiji.¹²⁵ Maja 1972. Jusuf je opet od republičke Komisije za verska pitanja tražio penziju ili stalnu novčanu pomoć kako ne bi „pod starost patio i zavisio od koga bilo“. Namerno je, što je posebno naglasio, pisao Beogradu, a ne Prištini, uveren da bi odatle bio samo opstruisan.¹²⁶ Manastir je pomagao i porodici Malje Azema, još jednog Albanca koji je u ratu čuvao manastir.¹²⁷

Bivšim albanskim radnicima pri manastiru izdavana su uverenja u cilju regulisanja radnog staža i u druge svrhe. To se odnosilo na radnike iz predratnog,¹²⁸ ali i posleratnog perioda.¹²⁹ Albanci su kao radnici obavljali različite poslove.¹³⁰ Musa Haderdonaj, koji je avgusta 1968. u Velikoj Hoči patosirao manastirske sobe, dobio je od Makarija potvrdu o tome i priložio je kao dokaz na sudu.¹³¹

Albanci su pokušavali i na legalne načine da dođu do manastirske nepokretne imovine. Pećanac Enver Muć želeo je da kupi manastirsku kalajdzinicu u Peći. Manastir je septembra 1967. obavestio EUO, zatražio mišljenje i poručio da u slučaju prodaje eparhija odredi cenu.¹³² U pitanju je bila mala, stara i trošna zgrada, ali na atraktivnoj lokaciji. Od kirije se dobijalo 50 dinara mesečno ili „bolje reći kalajdzija svake godine za tu kiriju okalajiše jedan veliki ministarski kazan“, kako je glasila Makarijeva računica. Ipak, on je u prepisci predlagao prodaju. Muć je o kupovini razgovarao sa Pavlom i dobio savet da formalno podnese molbu.¹³³ Odbor je, međutim, molbu odbio.¹³⁴ Albanci su, ipak, mogli uzimati pod kiriju imovinu. EUO je aprila 1968, primera radi, odobrio ugovor o izdavanju radnje u Peći Ramizu Sulejmanu.¹³⁵

Sa Albancima su potpisani ugovori o izdavanju manastirske zemlje na pola sa transportom zakupopolagača,¹³⁶ vodenica u Istiniću¹³⁷ i Crnobregu,¹³⁸ njive i livade pored dečanskog jaza.¹³⁹ Manastir se ugovornim odredbama štitio od eventualnih neprijatnosti, ali ostavljajući Albancima pogodnost da plaćaju u naturi ili novcu, čak i u ratama. U slučaju spora nadležan je bio pečki sud.¹⁴⁰ Kako je vodeničar u Istiniću neredovno izmirivao obaveze, manastir je od Odseka za finansije SO tražio da zatvo-

¹²⁵ AMVD, 1971, Visoki Dečani – Verskoj komisiji Izvršnog veća Srbije, 2. 12. 1971, br. 82.

¹²⁶ AMVD, 1972, Alija Jusuf – Komisiji za verska pitanja Izvršnog veća SR Srbije, 12. 5. 1971.

¹²⁷ AMVD, 1971, Visoki Dečani – Verskoj komisiji Izvršnog veća Srbije, 2. 12. 1971, br. 82.

¹²⁸ AMVD, 1967, Uverenje, 23. 1. 1967, br. 4.

¹²⁹ AMVD, 1967, Uverenje, 10. 11. 1967, br. 140.

¹³⁰ AMVD, 1972, Visoki Dečani – Odseku za privredu SO Dečane, 12. 12. 1972, br. 98; AMVD, 1967, Ugovor br. 110, 3. 9. 1967.

¹³¹ AMVD, 1969, Potvrda, 16. 4. 1969, br. 54.

¹³² AMVD, Delovodni protokol 1967–1984 (dalje: DP), 5. 7. 1967, br. 89.

¹³³ AMVD, 1967, Visoki Dečani – Eparhijskom upravnom odboru Prizren, 26. 9. 1967, br. 89.

¹³⁴ AMVD, DP, 21. 10. 1967, br. 138.

¹³⁵ AMVD, DP, 9. 4. 1968, br. 47.

¹³⁶ AMVD, 1967, Uverenje, 18. 2. 1967, br. 13.

¹³⁷ AMVD, 1968, Ugovor o zakupu, 25. 3. 1966.

¹³⁸ AMVD, 1970, Ugovor, 26. 12. 1970, br. 132.

¹³⁹ AMVD, 1974, Ugovor, 17. 10. 1974, br. 80.

¹⁴⁰ AMVD, 1967, Uverenje, 18. 2. 1967, br. 13.

ri vodenicu i da se ista odjavi.¹⁴¹ Vodeničar Sadik Ademaj je upozoren da ispuni uslove ugovora,¹⁴² jer bi u suprotnom „došlo do komplikacija“.¹⁴³

Zaključna razmatranja

Odnos Albanaca prema Visokim Dečanima nakon Brionskog plenuma 1966. najčešće je obeležen neprijateljstvom, što je uostalom karakteristično za odnos Albanaca prema Srpskoj pravoslavnoj crkvi na Kosovu. Manastirska građa koja to dokazuje je, zapravo, dvojake prirode. Manji deo svedoči o otežanim prilikama za srpski narod nakon plenuma, a drugi o čestim i kontinuiranim pritiscima lokalnih Albanaca i vlasti. Pre svega je na udaru bila bogata manastirska šuma, zatim voće i povrće, a bilo je i više fizičkih napada na bratiju. Postbrionske lokalne vlasti, na liniji velikoalbanske ideje za koju srpska crkva i narod predstavljaju ključne protivnike, marginalizovale su ovaj bezbednosni problem i pokazale patronski odnos prema nasilnicima. Manastir je održavao skladne odnose sa onim Albancima koji su bili korektni ili, čak, prijateljski nastrojeni i uspostavljeni su odnosi poslovne i druge prirode na obostrano zadovoljstvo. Oni su, ipak, bili u senci intenzivnog neprijateljstva kao dominantnog obeležja epohe.

¹⁴¹ AMVD, 1970, Visoki Dečani – Odseku za finansije SO Dečane, 25. 11. 1970, br. 116.

¹⁴² AMVD, 1969, Visoki Dečani – Vodeničaru Sadik Alje Ademaju, 1. 4. 1969, br. 50.

¹⁴³ AMVD, 1969, Visoki Dečani – Sadiku Alje Ademaju, 22. 9. 1969, br. 139.

REFERENCE

- Alexander, Stella. *Church and State in Yugoslavia since 1945*. Cambridge: University press, 1979.
- Bataković, Dušan. *Kosovo i Metohija. Istorija i ideologija*. Beograd: Čigoja, 2007.
- Cvetković, Srđan. „Delovanje ‘unutrašnjeg neprijatelja’ u Srbiji 1968–1975“. *Istorija 20. veka*, br. 2, (2019), 239–256. DOI: <https://doi.org/10.29362/ist20veka.2019.2.cve.239-256>
- Cvetković, Srđan. „Vladika Lavrentije u dojavama doušnika Službe državne bezbednosti“. *Arhiv: časopis Arhiva Jugoslavije*, XI, br. 1/2, (2010), 87–98.
- Dević Nemanja, i Kozma Rančić. „Manastirske vojvode Visokih Dečana u XX veku“. U: *Srpska Pravoslavna Crkva: izazovi i iskušenja kroz istoriju*. Urednik Svetozar Boškov i dr., 261–285. Novi Sad: Centar za istorijska istraživanja, Filozofski fakultet, 2023.
- Džomić, Velibor. *Stradanje Srpske crkve od komunista. Knj. 1–3*. Cetinje: Svetigora 2003.
- Đuričić, Milutin R. „Arbanaške vojvode srpskih srednjovekovnih manastira“. *Anal. Pravnog fakulteta*, br. 3–4, (1994), 369–387.
- Gatalović, Miomir B. „Jugoslovenska državna politika na Kosovu i Metohiji 1958–1974.“ Doktorska disertacija, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet, Odeljenje za istoriju, 2014.
- Gatalović, Miomir. „Prilozi za proučavanje iseljavanja Srba i Crnogoraca sa Kosova i Metohije pod vlašću Josipa Broza Tita“. *Istorija 20. veka*, br. 1, (2024), 199–220. DOI: <https://doi.org/10.29362/ist20veka.2024.1.gat.199-220>
- Gatalović, Miomir. *Burna vremena: Kosovo i Metohija u državnoj politici Jugoslavije 1966–1969*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2018.
- Janjić, Jovan. „Kulturološka dimenzija delovanja Srpske pravoslavne crkve u drugoj polovini XX veka (1945–2000).“ Doktorska disertacija, Univerzitet Džon Nezbit, Fakultet za kulturu i medije, 2017.
- Jevtić, Atanasije. *Srpska crkva u Drugom svetskom ratu: iz Arhiva Sv. Arhijerejskog Sinoda Srpske Pravoslavne Crkve*. Beograd: Zadužbina Miloša Crnjanskog, 1992.
- Jović, Savo B. *Utamničena crkva: stradanje sveštenstva Srpske pravoslavne crkve od 1945. do 1985. godine*. Beograd: Književno društvo „Sveti Sava“, 2007.
- Litričin, Mirjana, ur. *Šiptarski genocid nad Srbima u 20. veku: dokumenta Arhiva Eparhije raško-prizrenske i kosovsko-metohijske*. Beograd: Žagor, 2011.
- Miketić, Uroš D. „Iseljavanje Srba i Crnogoraca sa Kosova i Metohije 1966–1981. godine: uzroci, tok i posledice“. Doktorska disertacija, Univerzitet u Prištini sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici, Filozofski fakultet, Katedra za istoriju, 2024.
- Miketić, Uroš D. „Titova poseta Kosovu 1975“. *Tokovi istorije*, br. 2, (2025), 215–242. DOI: <https://doi.org/10.31212/tokovi.2025.2.mik.215-242>
- Pelikan, Jan. „Prilozi za društvenu istoriju Kosova i Metohije šezdesetih i sedamdesetih godina 20. veka“. *Tokovi istorije*, br. 2, (2010), 95–129.

- Petrović Ruža, i Marina Blagojević. *Seobe Srba i Crnogoraca sa Kosova i iz Metohije: rezultati ankete sprovedene 1985–1986. godine*. Beograd: SANU, 1989.
- Radić, Radmila. *Država i verske zajednice: 1945–1970. Deo 2*. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2002.
- Radić, Radmila. *Verom protiv vere. Država i verske zajednice u Srbiji 1945–1953*. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 1995.
- Radosavljević, Jovan. *Arhimandrit dečanski Makarije i Kosovo u njegovo doba*. Klenike: Bratstvo manastira prepodobnog Prohora Pčinjskog, 2002.
- Ristanović, Petar. *Kosovsko pitanje: 1974–1989*. Novi Sad: Prometej; Beograd: Informatika, 2019.
- Slijepčević, Đoko. *Srpsko-arbanaški odnosi kroz vekove sa posebnim osvrtom na novije vreme*. Minhen: b. i., 1974.
- Vukadinović, Igor. „Kulturno i ekonomsko povezivanje Albanije i Kosova i Metohije (1967–1971)“. *Istorija 20. veka*, br. 2, (2021), 375–396. DOI: <https://doi.org/10.29362/ist20veka.2021.2.vuk.375-396>
- Vukadinović, Igor. „Strogo poverljivi izveštaji ministra spoljnih poslova Albanije o situaciji u Jugoslaviji i na Kosovu i Metohiji“. *Istorija 20. veka*, br. 1, (2023), 159–176. DOI: <https://doi.org/10.29362/ist20veka.2023.1.vuk.159-176>
- Vukadinović, Igor. „The Shift in Yugoslav-Albanian Relations: The Establishment of Ties between Albania and the Autonomous Province of Kosovo and Metohija (1966–1969)“. *Balkanica*, br. 1, (2020), 235–255. DOI: <https://doi.org/10.2298/BALC2051235V>
- Vukadinović, Igor. „Uklanjanje reči „Metohija“ iz naziva Autonomne pokrajine Kosova i Metohije 1968–1969. godine“. *Tokovi istorije*, br. 2, (2024), 239–267. DOI: <https://doi.org/10.31212/tokovi.2024.2.vuk.239-267>
- Vukadinović, Igor. *Autonomija Kosova i Metohije u Srbiji: (1945–1969)*. Beograd: Balkanološki institut SANU, 2021.
- Vukašinović Vladimir i Gradimir Stanić, prir. *Izveštaji sa raspetog Kosova Svetom arhijerejskom sinodu za Sveti arhijerejski sabor Srpske pravoslavne crkve: 1957–1990*. Beograd: Izdavačka fondacija Srpske pravoslavne crkve Arhiepiskopije beogradske-karlovačke: Fondacija patrijarh Pavle, 2013.
- Živković, Milutin. „Poseta Josipa Broza Tita Kosovu i Metohiji (25–28. marta 1967. godine) u svetlu postbrionskih dešavanja u Pokrajini“. *Baština*, XXI, br. 30, (2011), 135–151.
- Živojinović, Dragoljub. *Vatikan, Katolička crkva i jugoslovenska vlast 1941–1958*. Beograd: Službeni glasnik, 2007.

ALBANIANS AND VISOKI DEČANI 1967–1974

Uroš Miketić, PhD*

Summary

The position of the Dečani monastery in the post-Brion period until 1974 can only be viewed and understood historiographically in the broader context of the position of the SPC in the Yugoslav state, especially the position of the Eparchy of Raška and Prizren in Kosovo and the disturbed inter-ethnic relations in the southern province. Powerless to do anything, the diocese collected materials about pressures on the church by Albanians and local authorities and sent them to higher church and state/party authorities. In particular, the decan abbot Makarije Popović left behind a solid fund of material in the monastery archive, actually complaints and petitions to local authorities and the diocesan administration in Prizren, about the theft of the monastery's forest, fruits and vegetables by Albanians and physical attacks on the brothers. The authorities largely marginalized this security problem and this greatly encouraged Albanian chauvinism to continue in the same direction. The monastery, on the other hand, was undoubtedly committed to a policy of mutual cooperation and respect and, where there was no lack of impulse from the Albanian side, very correct business and other relations were established to mutual satisfaction. These relations were, however, overshadowed by the openly hostile behavior of the Albanian chauvinists who had protection in the local authorities.

KEYWORDS: post-Brion period, Kosovo issue, Kosovo, Visoki Dečani, Serbian Orthodox Church, Raška-Prizren Diocese, Abbot Makarije, Bishop Pavle, Patriarch German, monastery dukes

* Alumnus, University of Priština with temporary seat in Kosovska Mitrovica, Faculty of Philosophy, Kosovska Mitrovica, Republic of Serbia
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-4273-1995>; E-mail: uros.miketic@pr.ac.rs